

KÜLTÜRLERARASI ÖLÇEK UYARLAMASI İÇİN REHBER I:

Ölçek Uyarlama Aşamaları ve Dil Uyarlaması

Prof. Dr. Seçil AKSAYAN*
Doç. Dr. Sebahat GÖZÜM**

ÖZET

Son yıllarda ülkemizdeki hemşirelik araştırmalarında uyarlanmış ölçekler sıkça kullanılmaktadır. İki bölümden oluşan bu makale, ölçek uyarlama çalışması yapacak olan araştırmacılara rehber olması amacıyla yazılmıştır. Bir ölçeğin farklı kültür ve dillerde uygulanabilir olması için yapılan sistematik hazırlık çalışmaları, ölçek uyarlaması olarak adlandırılır. Ölçek uyarlama çalışmaları herbirinin altında birçok işlemi gerektiren üç başlık altında toplanabilir. Bunlar; psikolinguistik ve psikometrik özelliklerin incelenmesi ile kültürlerarası özelliklerin karşılaştırılması olarak gruplandırılır. Makalenin bu bölümünde, ölçek uyarlama çalışmalarının aşamalarına ilişkin genel bilgi verilerek, psikolinguistik özellikler üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ölçek uyarlama, Psikolinguistik özellikler

ABSTRACT

A GUIDE FOR TRANSCULTURAL ADAPTATION OF THE SCALE

In recent years, adapted scales have often been used for the nursing research in our country. This article has been written aiming to help for the researchers who have studied on adaptation of the scales. A scale being suitable for the different culture and language, it has been called the adaptation of the scale has established three groups subjects which should be made much processes about everyone in them. These are; evaluation of the psycholinguistic and psychometric characteristics and comparing the characteristics of the different culture. In this section of the article, general knowledge of adaptation process emphasising psycholinguistic characteristics has been given.

Key words: Adaptation of a scale, Psycholinguistic characteristics

GİRİŞ

Ülkemizdeki hemşirelik araştırmalarında son yıllarda giderek artan oranda, bakım verilen birey, aile ve toplumun sağlıkla ilgili tutum ve davranışlarını değerlendirmek amacıyla geliştirilen ölçekler kullanılmaktadır. Kullanılan bu ölçeklerin büyük çoğunluğu farklı kültürlerde geliştirilmiş olup ülkemize uyarlanmaktadır.

Kuşkusuz, kendi kültürümüze uygun yeni ölçeklerin geliştirilmesinin birçok yararları vardır ve ölçek uyarlama ile ilgili birçok sorunu önleyebilir

ancak, ölçek uyarlamasının yeğlenmesinde de bazı nedenler vardır (Savaşır 1994). Uluslararası yayınlarda yeterince tanınan ve üzerinde bilgi birikimi bulunan bir ölçeği Türkçe'ye kazandırarak kullanmak, araştırmacının yeni bir ölçek hazırlamakla geçireceği süreyi kısaltır, alanındaki kuramsal ve uygulamalı çalışmalara ayıracağı zamanı artırır ve araştırmacıya iletişim kolaylığı ve karşılaştırılabilir bilgi sağlar. Batı'da geliştirilmiş ölçeklere ilgi gösterilmesi, bir anlamda faydacı tutumdan, tıpkı teknoloji ithal etmek gibi, kestirme bir yol arayışından kaynaklanmaktadır (Şahin 1994).

*Kocaeli Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Öğretim Üyesi

**Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Öğretim Üyesi

Farklı kültürlerde geliştirilen ölçekleri uyarlanmanın yaratacağı psikolinguistik (anlatım,dil) problemler uzmanlar tarafından eleştirilmekle birlikte, deneysel ve istatistik tekniklerle bu tür problemleri en aza indirgenen ölçeklerin, bir çok global kavramı ölçebileceği ve uluslararası/kültürlerarası karşılaştırma ve tartışma olanağı sağlayacağı da vurgulanmaktadır (Akkurt ve Yürüt 1986, Aksayan 1998, Öner 1997, Şahin 1994, Savaşır 1994).

Belirli bir kültürde ve dilde geliştirilen bir ölçek o kültüre özgü kavramlaştırma ve örnekleme özellikleri taşır. Aynı ölçeğin diğer kültür ya da dillerde uygulanabilir olması için yapılan sistematik hazırlık çalışmaları “ölçek uyarlaması” olarak adlandırılır (Öner 1987).

Uyarlama çalışmaları daha kolay gibi görünmekle birlikte, bir ölçeği geliştirirken izlenen basamakların ve yürütülen işlemlerin bir çoğu, hatta neredeyse hemen hepsi ölçek uyarlaması için de gerekli ve zorunludur. Hatta bazı noktalarda, orijinalde yapılanlardan daha fazlasının yapılması gerekebilir. Uyarlama aşamaları, ölçeklerdeki anlatımların/maddelerin eş anlama gelip gelmediğinin denetlenmesinden başlayarak, ölçeğin iç yapısında ve psikometrik özelliklerinde değişimler olup olmadığının ortaya çıkarılmasına kadar giden bir dizi anlamsal, kültürel ve istatistiksel işlemi içermektedir. Bu aşamalarda, araştırmacının sezgileri kadar, istatistik tekniklerin ustaca kullanılması da önem kazanmaktadır. Bu nedenle, uyarlama çalışmaları eğer hakkıyla yapılırsa, hiçbir şekilde küçümsenemeyecek, birinci sınıf araştırma becerilerinin sergilenmesini gerektiren önemli araştırma etkinlikleridir. Uyarlanan bir ölçek, başkaları tarafından da hazır araç olarak kullanılabileceğinden, ölçek uyarlama büyük bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Ölçeğin orijinalinde bir eksiklik varsa ve Türkçe'ye uyarlayan kişi tarafından giderilmediyse, ölçeği alıp, değişik gruplara uygulayanlar

da aynı yanlışlığı sürdürecekler demektir (Şahin 1994). Araştırmacılar, yalnızca kendi kullarılarından değil, aynı zamanda meslekdaşlarının kullarılarından da sorumluluk duymalı ve gerekli uyarılarda bulunmalıdır. Çünkü burada daha üst düzeyde bir amaç - tüketicinin korunması ve ona en iyi hizmetin verilmesi- sözkonusudur (Gül-göz,1994).

Ölçek uyarlamasını ve metodolojik bir araştırmayı ilk kez yürüten bir araştırmacı, eğer konuya hakim değilse tam anlamıyla bir karmaşa yaşayabilir. Sıklıkla gözlenen durum, farklı bir kültürde geliştirilen ölçeği ülkemize uyarlayanların asıl hedeflerinin, bir araştırma sorusuna yanıt aramak olduğu, ölçek üzerinde çalışmanın ise bir ön hazırlık, bir yan ürün olarak ortaya çıktığıdır (Şahin 1994). Diğer deyişle ölçek uyarlama, çoğu araştırmacının temel amacı değil öncelikli amacı olabilir. Temel amaç, bu ölçeğin kullanılacağı araştırmaya göre değişir ve araştırmacı temel amacına ulaşmak için oldukça zahmetli karmaşık ve zaman alan bu öncelikli amacını gerçekleştirmek zorundadır. Araştırmacının temel amacına ulaşmak için kullanacağı ölçme araçlarının güvenilirliği ve geçerliği için harca-yacağı çaba ve zaman, araştırmacının enerji, zaman ve kaynaklarının büyük kısmını harcamasına yol açmaktadır. Bunun sonucunda araştırmacının temel amacına yönelik yapılacak çalışmalara yeterince zaman ayırlanamakta, bu temel bölüm zayıf kalabilmektedir.

Araştırmacısında kullanacağı ölçme aracının güvenilir ve geçerli olmasını sağlamak isteyen araştırmacı, farklı kültürde geliştirilen bir ölçeği kendi kültürüne uyarlamayı düşündüğünde öncelikle bunu nasıl yapacağını bilmek durumundadır. Bu makale, böyle bir çalışma yürüten ve konuyla ilgili zorluk yaşayan araştırmacılara bir başvuru kaynağı oluşturmak amacıyla yazılmıştır. İki bölümden oluşan makalenin bu birinci bölümünde ölçek uyarlama aşamalarına ilişkin genel bilgi verilerek,

psikolinguistik özellikler üzerinde durulmuştur. Psikometrik ölçümler ve kültürlerarası karşılaştırmaya ilişkin bilgiler, makalenin ikinci bölümünde ele alınmıştır. Bu makalelerde söz konusu istatistiksel işlemler ile ilgili ayrıntılı bilgiler yerine, konu ile ilgilenenlerin başlangıçta yararlanabilecekleri en gerekli bilgilere yer verilmiştir. Çünkü konunun özellikle istatistiksel yönü, bu makalelerin sınırlarını aşabilecek kadar zengin boyutludur.

ÖLÇEK UYARLAMA ÇALIŞMALARI

Ölçek uyarlama çalışmalarını, her birinin altında birçok işlemi gerektiren üç ana başlık altında toplayabiliriz (Öner 1987).

- I. Psikolinguistik özelliklerin incelenmesi/dil uyarlaması
- II. Psikometrik özelliklerin incelenmesi (güvenirlilik-geçerlilik)
- III. Kültürlerarası özelliklerin karşılaştırılması

PSIKOLİNGVİSTİK ÖZELLİKLER/DİL UYARLAMASI

Bir ölçeğin başka bir dile (dillere) çevrilmesi, o ölçeğin doğasını değiştirir. Bu kaçınılmaz değişim, kavramlaştırma ve anlatım farklılıklardan ileri gelir. Farkların en aza indirilebilmesi için ölçek maddelerinin titizlikle incelenmesi, çevrilen dilde anlamlı olması için gereken dönüştürmelerin yapılması ve çevrilen dili kullanan bireylerin normlarına göre standardize edilmesi, uyarlama işleminin temelini oluşturur (Öner 1997). Test çevirisi, ölçek uyarlamasının ilk adımı olmakla birlikte, bazen bu terimler birbirleriyle eş anlamlı kullanılmakta; ölçek uyarlama çalışmaları yalnızca çeviri ile sınırlı kalabilmektedir. Oysa yukarıda değinildiği gibi, uyarlama çalışmaları birçok adımı gerektiren bir süreçtir (Savaşır 1994).

Ölçek uyarlama çalışmasının bu ilk adımı, oldukça yoğun dikkat ve önem verilmesi gereken bölümdür. Zaman alıcı ve karmaşık olan bu süreçte gereken özen gösterilmezse, uyarlamasının psikometrik bölümünde; ölçeğin güvenirlik ve geçerliği düşük çıkabilir (Corlson 2000).

Çeviri sürecinde aşağıdaki konulara dikkat edilmelidir:

Çevirmenlerin seçimi: Çevirinin başarısı büyük ölçüde çevirmenlerin bilgi ve deneyimine bağlıdır. Yalnızca iki dili çok iyi bilen kişilerin bulunması soruna çare olmamaktadır. Çevirmenler her iki dili akıcı bir şekilde kullanabildiği gibi, her iki kültürü de yakından tanımalıdır. Çevirmenler; aynı kültürde aynı zamanda her iki dili öğrenenlerden değil, her iki dili farklı zamanlarda ve farklı kültürlerde öğrenen kişilerden seçilmelidir (Savaşır 1994, Corlson 2000). Bir örnekle açıklamak gerekirse; orijinali İngilizce olan bir ölçeği Türkçe'ye çevirmek için çevirmen, İngilizce'yi Türkiye'de öğrenen ya da Türkçe'yi İngiltere'de öğrenenler arasından değil, İngilizce'yi öğrenip İngiltere'de kullanan ve İngiliz kültürünü yakından tanıyan Türkler, Türkçe'yi öğrenip Türkiye'de kullanan ve Türkiye'de yaşayan İngilizler arasından seçilmelidir. Böylece çevirmenin kendi kişisel kültür algılamasının daha fazla kontrol altında tutulacağı varsayılır.

Çevirmenlerin seçiminde her iki dili/kültürü iyi bilmesinin yanı sıra olabildiğince ölçek yapılarında uzman, ölçeğin nasıl kullanılacağını bilen ve araştırma raporunun metodolojik bölümünü yorumlayabilecek özelliklere sahip olması koşulu da aranmalıdır (Savaşır 1994, Corlson 2000).

Çeviri Tekniği: Orijinal dildeki bir ölçeği hedeflenen dile çevirirken kullanılan üç yaklaşım vardır. "**Tek yönlü çeviri**"nin, önemli sınırlılıkları olması nedeniyle burada ele alınmayacaktır. Diğer iki çeviri "**grup çevirisi**" ve "**geri çeviri** (back translation)" yöntemleridir.

Grup çevirisinde her iki dili bilen iki veya daha fazla kişi, orijinal ölçeği birlikte ya da ayrı ayrı çevirir. Bu çeviride iki şekilde uzlaşmaya varılır. Ya çevrilen versiyonda grup üyelerince bir anlaşmaya varılır ya da bağımsız bir gözlemci en uygun versiyonu seçer. Bu çeviri yaklaşımı araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılsa bile önemli sınırlılıkları vardır. Grup üyeleri birbirlerinden etkilenebilir ve bir anlaşmaya varma baskısı yaşayabilirler (Corlson 2000). Grup üyelerinin çevirilerini ayrı ayrı yapması bu problemi çözmeye yardımcı olabilir ama yine de bu çeviri yöntemi tek başına yeterli değildir.

Geri çeviri zaman alıcı olmasına karşın, ölçeğin kültürel eşitliğini sağlamak için dünyada en çok seçilen yöntemdir. Bu yöntemde en az iki bağımsız çevirmen olmalıdır. Birinci çevirmen, orijinal ölçeği hedef dile, ikinci çevirmen hedeflenen dile çevrilen ölçeği orijinal dile çevirir. Çevirmenler bağımsız çalışmalı ve birbirlerine danışmalarına izin verilmemelidir. Araştırmacı her ikisiyle de görüşüp, tutarsızlıkları düzeltebilir. Daha sonra iki çevirmen bir araya gelerek görüşlerini paylaşmalıdır. Böylece orijinal ölçeğin çevrilen versiyonunda bazı anlamlar kaybolmuş olsa bile, bu görüşme sonrası orijinal ölçeğe özdeş yeni bir versiyon geliştirilebilir. Bu yöntemde çevirmenlerin seçiminde ve çeviri tekniğinde çok titizlik gösterilmelidir. Geri çeviri yönteminde, çevirmen dilbilim kurallarına çok sadık kalmaya çalışırsa, orijinal versiyondaki anlamlar, çeviri versiyonunda anlamsız cümle ve deyimlere dönüşebilir. Bu hatayı önlemek için araştırmacı, çevirmenlere her iki dildeki özel sözcük, deyim ve anlamları vermelidir. Araştırmacı, sözcükler ve deyimler üzerinde çevirmenlerle tartışabilir, farklı anlamları çevirmenlerle birlikte sorgulayabilir. Bu süreç, iki çevirmen arasındaki tutarlılık, doyurucu oluncaya dek sürdürülür (Corlson 2000, Varricchio 1997).

Başarılı çeviri için çevirmenlere önerilenler şunlardır (Varricchio 1997) :

- Her tümcede baskın bir fikir olacak şekilde en fazla altı sözcükten oluşan basit tümceler kurulmalı,
  - Edilgen yerine etkin cümle yapıları kullanılmalı,
  - Dolaylı anlamlardan ve sohbette kullanılan sözcüklerden kaçınılmalı,
  - Gereklilik belirten, yan tutan anlatımlardan kaçınılmalı (örneğin; yapabilmeli, olmalı, olmalı idi vb.)
  - Anahtar fikri daha açabilmek için ona yapı sağlayacak tümceler eklenmeli,
  - Yer ve zaman anlatan ifadelerden olabildiğince kaçınılmalı. Bu sözcükler için her dilde doğrudan eşdeğerlilik olmayabilir, dolayısıyla madde nin anlamı değişebilir.
  - Olabildiğince benimseme, koruma anlatımlarından kaçınılmalı ya da kültüre uyarlanarak ifadelendirilmeli. Çünkü, sahibiyet ya da benimseme, koruma kavramı kültürden kültüre değişebilir.
  - Genel terimler yerine kültüre özel, hedef gruba yakın gelen terimler, sözcükler kullanılmalı,
  - Olaylar için belirsiz terimler (örneğin; belki vb.) kullanılmamalı,
  - İki farklı fiil içeren tümcelerden kaçınılmalı,
- Ölçeğin çevirisinde özellikle iki eşdeğerlilik üzerinde durulmaktadır:
- Dilde eşdeğerlilik
  - Kavramda eşdeğerlilik
- Dilde eşdeğerlilik, formda hiçbir değişiklik yapmaksızın aynen çeviriyi anlatır. Kavramsal eşdeğerlilikte ise, aynı anlamın kültüre uygun farklı sözcük ve tümcelere anlatılabilmesi söz konusudur. Böylelikle, orijinal formda bazı değişiklikler kaçınılmazdır (Varricchio 1997).

Uyarlanması düşünülen bir ölçeği hedeflenen dile çevirirken orijinal dilindeki kavramlar dikkate alınmadan olduğu gibi bir çeviri yapıldığında istenmeyen bazı sonuçlarla karşılaşılır. Çünkü ölçekler geliştirildiği kültürün özelliklerine uygun geliştirilir ve başka kültürde-dilde problem yaratabilir (Corlson 2000, Öner 1987). Örneğin, Hıristiyan toplumundaki kilisenin işlevi ile Müslüman toplumundaki caminin işlevi aynı değildir. Bu nedenle orijinal ölçekte “Düzenli olarak kiliseye başışta bulunurum” ifadesini, yalnızca bir sözcük değiştirme ile “Düzenli olarak camiye başışta bulunurum” şeklinde uyarlamak, ölçeğin uyarlandığı kültürde aynı anlamı taşımayacağı için orijinal ölçeğin yapısını bozacaktır. O halde, ölçeğin çevirisi tam ve doğru olarak yapılmış olsa bile bununla yetinilmemeli, uyarlama çalışmalarında uyarlanan kültürün özellikleri dikkate alınmalıdır.

Ölçeğin dil uyarlama işleminin bundan sonraki aşamasında, “Çevrilen versiyonu oluşturan maddeler, orijinal ölçekteki maddelerin anlamını aynen veriyor mu?”, “Maddelerin anlaşılabilirliği ve anlam eş değeriği saptanabiliyor mu?” sorularının yanıtları aranır. Öner(1987), Türkçe maddelerin sayılarının, çevirisi yapılan orijinal ölçekteki maddede sayısından fazla tutulmasının, psikometrik sınamaya sonucu güvenilirliği ve geçerliği yüksek olanların seçilebilmesine olanak tanıyacağını belirtmektedir. Böylece, Türkçeleştirilen ölçekte sadece çeviri değil, kapsam ve anlam yönünden Türk dili ve kültürüne en uygun ve orijinaline en yakın düşen bir madde bütünü elde edilebilir.

Çevrilen ölçeğin maddelerinin görünüm geçerliğini (face validity) değerlendirmek için araştırmacı şu sorunun yanıtını aramalıdır. “Maddeler okuyana anlamlı gelir mi ?” Bu soruyu yanıtlamak üzere en fazla uygulanan iki yaklaşım, **uzman görüşü** ve **eşdeğerlik sınamasıdır**.

Uzman görüşünde; çevrilen versiyonun dil uygunluğu ve açıklığı uzmanlar tarafından değer-

lendirilir (Corlson 2000, Öner 1987). Bu aşamada araştırmacı, psikoloji ve kendi bilim alanındaki uzmanların görüşüne başvurabilir (Karasar 1995).

Çevrilen ölçeğin psikolinguistik özelliklerini değerlendirmede en güvenilir yaklaşım; ölçeği, test edildiği alanda, her iki dili bilenlere uygulayarak karşılaştırmanın yapıldığı bir yöntem olan, dilde eşdeğerlik sınaması amaçlı deneysel yöntemdir (Corlson 2000, Öner 1987, Varricchio 1997). Orijinali İngilizce olan bir ölçeğin Türkçe’ye psikolinguistik eşdeğerlik sınamasında kullanılacak örnek düzen Tablo 1’de gösterilmiştir (Öner 1987). Bunun için, her iki dili bilenlerden dört deneysel grup oluşturulur. Orijinal ve hedeflenen dillerden birer ve her iki dilden karma iki form olmak üzere geliştirilen dört deneysel ölçek formu, tabloda görüldüğü gibi dengeleme tekniği ile rastlantısal olarak oluşturulan dört deneysel gruba, iki dilde olmak üzere iki kez uygulanır. İki uygulama arasında bırakılacak zaman, ileride açıklanacağı üzere, test-tekrar test uygulamasında olduğu gibidir. Bu deneysel düzen ülkemizde, “Öz-bakım Gücü Ölçeği”ni Türkçe’ye uyarlayan Nahcıvan’ın (1993) çalışmasında kullanılmıştır.

Tablo 1. Orijinali İngilizce olan bir ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması için örnek deneysel düzen

Deneysel Ölçek Formları 1. Uygulama	Deneysel gruplar N 2. Uygulama
I A	50 B
II B	50 A
III C	50 D
IV D	50 C

A: Türkçe form **B:** İngilizce form

C: İngilizce – Türkçe karma form **D:** Türkçe – İngilizce karma form

Bu şekilde bazı bireyler ölçeği ilk defa Türkçe olarak, bazıları İngilizce olarak yanıtlarlar. İkinci kez de ölçeğin diğer dildeki formu uygulanır. Böylece dört deneysel grup oluşur. Bunlar formların veriliş sırasına göre, A-B, B-A, C-D ve D-C deneysel gruplandır. Karma formlarda eş sayıdaki Türkçe ve İngilizce maddeler rastlantısal olarak sıralanabilir. Bir karma formda Türkçe verilen maddeler, diğer karma formda İngilizce verilmelidir. Elde edilen veriler formlar arası ve deneysel gruplar arası karşılaştırmalarla ve test – tekrar test korelasyonları ile değerlendirilir (Carlson 2000, Öner 1987, Öner 1997). Formlar arası karşılaştırmalar, bağımlı gruplarda uygulanan t testi, gruplar arası karşılaştırmalar ise (ikili gruplarda) bağımsız gruplarda uygulanan t testi veya (çoklu gruplarda) varyans analiziyle; Türkçe-İngilizce formlar arası ilişki ise korelasyon analiziyle değerlendirilebilir. Bu testleri uygulayabilmek için her bir deneysel gruptaki birey sayısının parametrik test varsayımlarını karşılayacak (en az 30) düzeyde olması gerekir (Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu 1987).

Uyarlanacak ölçeğin dil eşdeğerliğini sınamaya yönelik yapılan bu deneysel düzende beklenti, karşılaştırmaların hiçbirinde anlamlı farkın çıkması yönündedir. Beklentilerin desteklenmesi ve Türkçe-İngilizce maddelerin oluşturduğu formlar arası korelasyonların yüksek olması, ölçeklerin dil yönünden eşdeğerlik gösterdiği şeklinde yorumlanabilir (Öner 1987). Eğer çeviri iyi yapılmış, maddeler açık ve anlaşılır ise bunlar örneklemdeki kişiler için anlamlı ifadeler oluşturur. Bu durumda orijinal ve çeviri maddelere verilen yanıtlar arasında istatistiksel düzeyde anlamlı farklar çıkmaz. Böylece dil farkları hipotezi sınamış ve reddedilmiş olur (Öner 1997).

Bu çalışmaların tamamlanmasından sonra, bir odak grup ya da küçük bir pilot grupta maddeleri anlama anlamında bir çalışma yapılmalıdır. Bu uy-

gulamada görüşme yolu ile, "Bu madde size ne anlatıyor?", "Bu madde ile ilgili düşünceleriniz ne?" gibi sorular sorulabilir (Varricchio 1997).

Not: Ölçek uyarlama çalışması yapacak olan araştırmacılara rehber olması amacı ile hazırlanan bu makalenin "uyarlama çalışmalarının aşamalarından psikometrik özellikleri – güvenilirlik ve geçerlilik – sınamaya yöntemleri ve kültürlerarası karşılaştırma" konularının yer alacağı ikinci bölümü, Dergimizin Aralık – 2002 sayısında devam edecektir.

KAYNAKLAR

- Akkurt, D. Yürüt, S.** (1986) Psikolojik testler ve Türk kültürü, Psikoloji Dergisi 58(20), 73-79.
- Aksayan, S.** (1998) Türkiye'de 2000'e doğru hemşirelik araştırmalarının bilimsel bilgi üretimine katkısına ilişkin bir tartışma, Hemşirelik Forumu, 1(2), 91-94.
- Carlson, E.D.** (2000) A case study in translation methodology using the health -promotion lifestyle profile II, Public Health Nursing, 17(1), 61-70.
- Gülgöz, S.** (1994) Test kullanımında temel konular, Türk Psikoloji Dergisi: Özel Sayı, Psikolojik Testler, 9(33), 1-8.
- Karasar, N.** (1995) Bilimsel Araştırma Yöntemi, 7. Basım, Sim Matbaası, Ankara.
- Nahcıvan, N.Ö.** (1993) Sağlıklı Gençlerde Öz bakım Gücü ve Alle ortamının Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi.
- Öner, N.** (1987) Kültürlerarası ölçek uyarlamasında bir yöntembilim modeli, Psikoloji Dergisi, 6(21), 80-83.
- Öner, N.** (1997) Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler, Bir Başvuru Kaynağı, 3. Basım, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, 3-39.
- Savaşır, I.** (1994) Ölçek uyarlamasındaki sorunlar ve bazı çözüm yolları, Türk Psikoloji Dergisi: Özel Sayı, Psikolojik Testler, 9(33), 27-32.
- Sümbüloğlu, S., Sümbüloğlu, V.** (1987) Biyoistatistik, Birinci baskı, Ankara, Çağ matbaası.
- Şahin, N.** (1994) Psikoloji araştırmalarında ölçek kullanımı, Türk Psikoloji Dergisi, 9(33), 19-26.
- Varricchio, C.G.** (1997) Measurement Issues Concerning Linguistic Translations, İçinde Instruments for Clinical Health-Care Research (eds. Marilyn Frank-Stromborg, Sharon J. Olsen), Sudbury, Massachusetts, Jones and Bartlett Publishers, 54-61.